

مطالعه آئین ازدواج در دو حماسه جهانی شاهنامه و رامایانا

ندا رجبی منصور*

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال

دکتر حمید رضا شایگان**

دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد تهران شمال (نویسنده مسؤل)

دکتر مهر انگیز اوحدی***

دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد تهران شمال

چکیده

ازدواج از موضوعات بحث‌برانگیز در آثار حماسی جهان است. ازدواج در آثار حماسی دارای فرجامی خوش و گاهاً غم‌انگیز است که موجب شورش، جنگ و خونریزی، نابودی پادشاهان می‌گردد. ازدواج سنگ بنای هر جامعه‌ای است که تأمین‌کننده نیازهای روانی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی انسان است و در عین حال یک پدیده فرهنگی است که نزد هر ملتی رنگ خاصی به خود گرفته است. پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و خوانشی تطبیقی به روش آمریکایی به بررسی بن‌مایه‌ها و آیین ازدواج در شاهنامه و رامایانا پرداخته است. با توجه به اهمیت نتیجه‌ا سطورها و حماسه‌ها در دنیای کنونی و انتقال آداب و رسوم و فرهنگ هر جامعه‌ای، ضرورت این پژوهش احساس شد. حاصل از این پژوهش دست‌یابی به بن‌مایه‌های همانند آزمون ازدواج، آداب و رسوم ازدواج، پیشگامی و آزادی دختر در ازدواج و برون مرز همسری است. در شاهنامه بسامد برون مرز همسری بیشتر از رامایانا مشهود است که همین امر باعث سفر و جستجوی پهلوانان شده است. در واقع آئین ازدواج در ایران با توجه به نوع آن موقتی یا پایدار بودن آن شامل رسومات مختلفی است. و در فرهنگ مردم هند بیشتر با آئین‌های مذهبی همراه است. به طور کلی بن‌مایه‌ها و اساس اولیه ازدواج در شاهنامه و رامایانا دارای وجوه مشترک و متفاوتی است که در میان آن برون مرز همسری و آزمون ازدواج دارای اشتراکات فراوانی در این دو فرهنگ است. هر دو فرهنگ تلاش داشته‌اند تا هدف از سفرهای پهلوانان خود را توجیه کنند و از جانب دیگر بر انتخاب همسر توسط زن اصرار داشته‌اند.

کلید واژگان: ازدواج، آزمون ازدواج، فرهنگ، شاهنامه، رامایانا.

* Nedarajabi62@gmail.com

** h_sheyanfar@iau_tnb.ac.ir

*** M_owhadi@iau-tnb.ac.ir

۱. مقدمه

تحقیق در فرهنگ و آداب و رسوم اجتماعی و اخلاقی هر کشور و ملتی با مطالعه در فرهنگ پیشینیان آن‌ها مقدور است، که یکی از منابع برای تحقیق و بررسی، ادبیات آن ملت است. تلاش امروز ملت‌های بزرگ و متمدن، بازشناسی، و بازخوانی و بازسازی آثار فرهنگی مکتوب و غیرمکتوب تاریخی است. قطعاً تنها و شاید یکی از منابع برای شناخت آداب و رسوم، تفکر و فرهنگ یک قوم، متون ادبی آن سرزمین است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به مسائل اجتماعی و خصایص فرهنگی مردم در دوره‌های مختلف می‌پردازد. امروزه با گذر زمان، و تغییر در الگوی ازدواج و همسرگزینی، میان ارزش‌های والدین و فرزندان برای انتخاب همسر تفاوت و گاه تضادهای آشفتنی ناپذیری بروز کرده است؛ بنابراین هرگاه والدین بدون توجه به این تفاوت‌ها و تضادها فرزندان را وادار به ازدواج‌هایی نمایند که به‌طور سنتی در جامعه ایران مرسوم بوده‌است، به احتمال زیاد نتایج ناگواری به‌بار خواهد آورد. ردیابی و آسیب‌شناسی موضوع دخالت والدین در ازدواج فرزندان به‌تنهایی از عهده مطالعات اجتماعی و خانواده پژوهی خارج است؛ زیرا موضوع ازدواج و دخالت والدین در انتخاب همسر یک مسأله فرهنگی است و فرهنگ هر ملت ریشه در تاریخ و ادبیات مردم آن سرزمین دارد. لذا مطالعات اجتماعی نیازمند تاریخ و ادبیات می‌شود تا بتواند به متونی مراجعه کند که به نوعی تاریخ و فرهنگ گذشته مردم را در خود منعکس نموده باشد (دلوری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۴).

در باورهای مذهبی اقوام هند و اروپایی، قرینه‌های فراوانی را می‌توان یافت که بر اهمیت عهد و پیمان و جای‌گاه مذهبی و اجتماعی آن تأکید دارد؛ آیین میترائیسم سرشار از مفاهیمی است که بر عهد و پیمان دلالت می‌کند؛ مهر یا میترا خدای پیمان بوده است و رشته پیونددهنده گروه‌های اجتماعی است که نظم و بقای جامعه بر آن‌ها استوار است. ایرانیان باستان کشور خود را سرزمین «پیمان» می‌دانستند. پیمان، نگه‌دارنده ساختار جامعه و جلوگیری‌کننده از هرج و مرج و بی‌نظمی است: «در گذشته‌های دور سازمان اجتماعی پیچیده‌ای در ایران وجود داشته و نظامی بر مبنای یک جامعه مهرآیین و پیوندهای اجتماعی بر آن حاکم بوده است (دشتی و رضایی، ۱۳۹۸: ۱۲۱).

شاهنامه، یک متن داستانی بلند مبتنی بر وجوه متنوع اساطیری، حماسی، غنایی، دراماتیک و تراژیک و دربرگیرنده مجموعه‌ای از داستان‌هاست که در آن انسان در چهره‌های گوناگون نمود پیدا می‌کند (صادقی، ۱۳۹۸: ۱۹۷). برخی از پژوهش‌گران بر این باورند که «درباره ویژگی‌های ازدواج و پیامدهای اجتماعی آن در ایران دوران گذشته، اطلاعات چندانی وجود ندارد و منابع موجود در این زمینه در حد خاطرات، زندگی‌نامه و نوشته‌های بزرگان و افراد خانواده‌های سرشناس درباری و کتاب‌ها و سفرنامه‌های

جهان‌گردان خارجی است و منابع دیگری در دست نیست «گذشته از بیان جایگاه و نقش زنان در داستان‌های شاهنامه بیشتر باید به مؤثر بودن نقش زنان اشاره نمود. به نظر می‌رسد، فردوسی برای چشم‌نوازی و گیرا بودن داستان‌های پهلوانیش، حضور زنانی را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم ضروری می‌داند. او برای پررنگ کردن نقش پهلوانان در حکایت‌ها، حضور زنان را لازم می‌داند تا بتواند شایستگی‌های پهلوانی را به نمایش بگذارد و ویژگی‌هایی همانند خردورزی، دانایی، نیرنگ‌سازی و توان بالای جسمی. عبارتی همه زنان بیگانه‌ای که با سرداران ایرانی ازدواج می‌کنند از همه صفات عالی انسانی و کمالات برخوردارند به جز سودابه که نتوانست جانب‌نیکی و بزرگی را بخاطر خودرایی بودن نگه دارد (حیدری، ۱۳۹۳: ۹۸). ازدواج‌ها در شاهنامه و دیگر آثار حماسی باعث به‌وجود آمدن فراز و نشیب‌های بسیار می‌گردد. ازدواج پهلوانان و شاهان ایرانی با دختران غیرایرانی و دیگر ازدواج‌های نامتعارف گویای تفکر سنتی فرهنگ‌های مختلف است. در این پژوهش تلاش شده تا این‌گونه از تفکر و علل برجسته آن مورد بررسی قرار گیرد.

۲. بیان مسأله و سؤال تحقیق

هند و ایران با توجه به سابقه طولانی که در تبادلات مختلف داشته‌اند، توانسته از فرهنگ یکدیگر نیز تأثیر گیرند. در واقع این دو فرهنگ دارای اشتراکات و افتراق‌های زیادی هستند. شاهنامه اثر حماسی ایرانیان، رامایانا یکی از آثار مشهور حماسی هند است. با بررسی شخصیت‌های قهرمانان زن در دو اثر مذکور و کارکردهای آنان و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنان در این دو اثر حماسی، می‌توان به جایگاه و نقش زنان در فرهنگ‌های مختلف و باورهای اقوام گوناگون به مسئله ازدواج و آداب و رسوم آنان در دل اسطوره پی‌برد. سؤال اصلی تحقیق این است که آئین ازدواج و سوگواری که عموماً توسط زنان اجرا می‌شده در دو فرهنگ متفاوت چگونه بازتاب یافته و تفاوت‌های اساسی آن در شاهنامه و رامایانا کدام است؟

۳. اهداف و ضرورت تحقیق

امروزه، ضرورت و شناخت فرهنگ و تمدن خود و کشف ریشه‌های آن بر همگان آشکار است. به طوری که جزء مولفه‌های قدرت نرم محسوب می‌شود. بر این اساس کشف آشنایی این سابقه فرهنگی و پیدا کردن وجوه افتراق و اشتراکات آن با سایر ملل از ضروریاتی است که این مقاله کو شیده است، انجام دهد. هدف اصلی پژوهش بررسی نقش بن‌مایه و آئین ازدواج به عنوان عنصری از عنصر اجتماع و دیدگاه‌های اسطوره‌ای ملل مختلف به آداب و رسوم‌شان است. در این راستا در مقاله پیش‌رو آئین دو سرزمین

به صورت تطبیقی با یکدیگر مقایسه شده است تا دیدگاه‌ها و باورهای فرهنگ‌های مختلف روشن گردد.

۴. روش تحقیق

برای پاسخ به سؤال اصلی مقاله به بررسی منابع موجود پرداخته و با روش توصیف مقایسه‌ای و از طریق جمع‌آوری اطلاعات مکتوب و مطالعه در سه حماسه مذکور به انجام تحقیق مبادرت شده است.

۵. پیشینه تحقیق

در خصوص آئین‌های ازدواج در شاهنامه مقالاتی به چاپ رسیده است. از جمله مقاله‌ای با عنوان بررسی آداب پیوند زناشویی و امور خانواده در شاهنامه فردوسی از دکتر احمد خاتمی (۱۳۸۷). و مقاله‌ای دیگر با عنوان زناشویی در شاهنامه از احمد رضا معصومی دهقی (۱۳۵۴) و آئین‌های ازدواج در ایران و شبه‌قاره هند از محمد مهدی توسلی (۱۳۹۷). و همچنین کتابی با عنوان داغ گل سرخ و چهارده گفتار دیگر درباره اسطوره، از کتایون مزداپور (۱۳۸۳). که در بخشی از آن به بررسی انواع ازدواج بر مبنای شاهنامه می‌پردازد. ایدنلو (۱۳۸۷) در مقاله‌ای به بررسی چند بن‌مایه و آیین مهم ازدواج در ادب حماسی ایران در شاهنامه و هشت نمونه اثر پرداخته است. سنجری (۱۳۹۴) در مقاله‌ای به بررسی تحلیل ازدواج در شاهنامه فردوسی پرداخته و تمامی ازدواج‌های شاهنامه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

اما مقالاتی که به صورت تطبیقی بین دو حماسه مذکور، آئین ازدواج و سوگواری را بررسی کند، و بررسی این نکته که چه باورها و اعتقاداتی در پس این رسومات نهفته است، تألیف نشده است.

۶. رویکرد نظری

۶-۱. آیین و رسوم ازدواج

۶-۱-۱. خواستگاری

خواستگاری در شاهنامه با فرهنگ و عرف امروزه سازگاری چندانی ندارد، اما حقیقتی است از روزگار پهلوانی و آغاز پیدایش حکومت‌های نخستین که بر مدار کشاورزی و گله‌داری و نیاز به زمین‌های آباد شکل گرفته‌اند. علاقه ویژه زنان به پهلوانان و نیرومندی آنان از اصول اساسی در مراسم خواستگاری است. زنان اعتقاد داشتند که همسر آنان باید قوی باشد و بتواند محافظ خانه و خانواده باشد. از آنجایی که در ایران باستان خانه و خانواده اهمیت زیادی داشته، و دوام و بقای هر خانواده وابسته به ادامه نسل و داشتن فرزندان است، لذا آرزوی نهایی هر پدر و مادر ایرانی پرورش فرزندان برومند و میهن‌دوست بود که بتواند در آینده نامبردار خانواده و حافظ و ادامه‌دهنده نام و شهرت خانواده خود باشد.

«اگر مشخصه خدا آفرینش و افزایش بخشی است، پس وظیفه دینی آدمیان کار برای افزایش آفرینش خوب از طریق کشاورزی و پیشه‌وری و ازدواج است. تجرد گناه است زیرا مانع گسترش آفرینش خوب است» (هینلز، ۱۳۶۸: ۲۰۰) آیین ازدواج در ایران باستان با آیین و تشریفات به همراه بوده است. از جمله این آیین که نخستین قدم است، آیین خواستگاری است. آیین ازدواج در دو حماسه پیش‌رو با روش‌های متفاوت انجام شده که به فرهنگ متفاوت ملت‌ها بازمی‌گردد. در شاهنامه خانواده از تصمیم‌گیرندگان اصلی هستند.

«صورت اصلی ازدواج در سراسر شاهنامه که شکل رایج و معمول به شمار می‌رود، عروسی بر اساس پیشنهاد پدر داماد یا خود او با کمک فرستاده‌ای سر می‌گرفت و پس از آن که پدران دو خانواده با ازدواج موافقت کردند، خانواده جدید با شکل پدرمکانی و پدرتباری تشکیل می‌شد. (مزدایور، ۱۳۸۳: ۱۷۱). کاوس شاه مردی آگاه، دانش‌پژوه و گرانبمایه، که پخته و باتجربه بود را برای خواستگاری سودابه به هاماوران می‌فرستد.

گزین کرد شاه از میان گروه
بفرمود تا شد به هاماوران
گرانبمایه و گرد و مغزش گران
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۳۱/۲)

در ماجرای ازدواج رستم و ته‌مین موبدی پرنهر واسطه برای خواستگاری بود (همان، ج ۳: ۱۷۶). گاهی هم این واسطه‌های ازدواج، پیام‌آور میان دختر و پسر بوده و بین آنها رابطه برقرار می‌کردند. میان زال و رودابه زنی گوینده شیرین سخن، و پنج پرستندگان رودابه پیام‌آور بودند^۱ (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱/۱۸۲). میان بیژن و منیژه دایه‌ای میانجی و پیام‌رسان بود (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۹/۵).

از خواستگاری‌های مرسوم در شاهنامه، خواستگاری ته‌مین از رستم است. وی برای دست‌یابی به خواسته‌های درونی‌اش تلاش داشت تا رستم را به دست آورد.

چن این داستان‌ها شنیدم ز تو	بسی لب به دندان گزیدم ز تو
بجستم همی کتف و یال و برت	بدین شهر کرد ایزد آبشخورت
ترا ام کنون گر بخواهی مرا	نبیند جز این مرغ و ماهی مرا
یکی آن که بر تو چنین گشته‌ام	خرد را ز بهر هوا کشته‌ام
و دیگر که از تو مگر کردگار	نشاند یکی پورم اندر کنار
مگر چون تو باشد به مردی و زور	سپهرش دهد بهر کیوان و هور

(خالقی مطلق، ۱۳۸۶، ۱۲۳/۲)

خواستگاری کتایون از گشتاسپ نیز یکی از مراسمات باستانی خواستگاری را تداعی می‌کند. در این مورد کتایون خواب گشتاسپ را می‌بیند.

کتایون چنان دید یک شب به خواب	که روشن شدی کشور از آفتاب
یکی انجمن مرد پیدا شدی	از انبوه مردم ثریا شدی

سر انجمن بود بیگانه‌یی
به بالای سرو به دیدار ماه
غریبی دل‌آزار و فرزانه‌ایی
نشستنش چون بر سر گاه شاه
وزو بستدی دسته‌ایی رنگ و بوی
(همان: ۲۰)

قدرتمند بودن در آیین هندوان نیز برای تعیین همسر برجسته بوده است. قدرت و رقابت برای به دست آوردن معشوق از مهم‌ترین تلاش‌های پهلوانان برای ازدواج در هر دو اثر حماسی است. سیتا نیز همانند شاهزادگان ایرانی بعد از آزمون زه‌کشی رام را به عنوان همسر خویش انتخاب کرد و حلقه گلی به گردن رامچندر می‌اندازد (رامایانا، مسیح: ۱۳۳). برای نشان دادن نیرومند بودن سیتا، پدرش ماجرای تولد سیتا را بیان می‌کند و ارزش او را والا می‌داند.

که‌ای فرومانده تخت کیانی
زمین را چون به زرین قلبه بشکافت
به دست خویش‌تن کن قلبه‌رانی
به قفل زر یکی صندوق زان یافت
برآمد دختری زو رشک ناهید
خجل از جلوه او ماند خورشید
(رامایانا: ۷۷)

یا در بیت زیر در ادامه آمده است:
هویدا شد ز آتش نیل هر روز
ز برمها جامونت آمد پدیدار
هنون از یاد ظاهر شد در آن روز
ز دنیا شد هم‌مین سیتا نکوکار
ز هر سکن چرخ آثار مانند
هویدا گشت هر میمون تنومند
(رامایانا: ۱۱۱)

۲-۱-۶. کسب اجازه در ازدواج

کسب اجازه از بزرگ خاندان عروس و داماد بر حسب شرایط و موقعیت ازدواج متفاوت است. هر ازدواج در شاهنامه بر اساس چارچوبی برگزار می‌شود. در واقع این ازدواج‌ها بیشتر بر مبنای منافع سیاسی و یا اعلام صلح اجرا می‌شدند و اجازه خانواده‌ها از اصول لاینفک آن بود. ازدواج در هر دو اثر حماسی بر اساس منافع شخصیت‌ها و کشورها بوده است. در زیر به بعضی از این دلایل پرداخته شده است.

۱. گروهی از این عروسی‌ها که در آن کسب اجازه از بزرگ خاندان عروس و داماد ضرورت ندارد، ازدواج شمرده نمی‌شود. این داستان‌ها فاقد عنصر آئینی جشن ازدواج و عنصر اقتصادی جهیزیه و عنصر اجتماعی سکونت یکی از زوجین نزد دیگری است. مانند عروسی رستم با تهمینه، سیاوش با جریره، منیژه و بیژن که اقدام عروس و زورمندی خاندان داماد که ماندگاری زوج را در دیار زن دیگرگون می‌کند. نقشمندی، اراده و انتخاب و اقدام زن در این عروسی‌ها مشخصه اصلی و ممتاز است. از جمله ازدواج کاوس و سودابه.

رسم جهیزیه نیز از رسوم دیگری است که در شاهنامه به آن اشاره شده است.

۲. در مواردی که کسب اجازه برای ازدواج ضروری است و ازدواج‌ها رسمی هستند، چند عنصر در آن‌ها وجود دارد و تحوّل در عروسی‌ها و عوامل مختلف آن دیده می‌شود. از جمله این عناصر اینکه خانواده مادرمکانی است و به عروس جهیزیه هنگفتی تعلق می‌گیرد. خانواده داماد از ازدواج ناراضی است و هرگاه رضای او جلب نشود به انتقام گرفتن از فرزند خیانتکار خود می‌پردازد مانند ازدواج زال و رودابه.

۳. ازدواج‌های حدّ واسط که ابتدا در آنها مادرمکانی وجود دارد ولی سرانجام به شکل پدرمکانی درمی‌آید. و در این تحوّل با سه وضع روبرو می‌شود. تنبیه، گریز و اعمال زور. سیاوش هنگام بازگشت به ایران دستگیر شد، انتقال کیخسرو و فرنگیس به ایران که با گریز به ایران رسیدند.

۳-۱-۶. برگزاری مهمانی برای انتخاب همسر از سوی پدر دختر

در هر اثر حماسی و به‌ویژه شاهنامه برگزاری مهمانی از مرسومات است. این امر در رامایانا نیز مشهود است ولی به اندازه شاهنامه به آن پرداخته نشده است.

قیصر روم مهمانی را ترتیب می‌دهد که همه بزرگان در آن حضور دارند و کتابون می‌باید از میان آنها کسی را به عنوان همسر آینده خود برگزیند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲۳/۶). اما گاهی این ازدواج‌ها به دلیل مصلحت‌های سیاسی شکل می‌گرفت و زنان در آن نقشی نداشتند. نمونه آن ازدواج اسفندیار با خواهرش همای که پاداش انتقام گرفتن خون زریر بود^۲ (خالقی مطلق ۱۳۸۶: ۱۰۷/۶).

قیصر روم وقتی دخترانش به سنّ مناسب ازدواج می‌رسند و آن شایستگی و پختگی و کمال را در آن‌ها می‌بیند، محفلی از بزرگان و نامداران تشکیل می‌دهد تا کتابون جفت و شوی مناسب را برگزیند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲۱/۶). پیران خود به سیاوش پيشنه‌ها می‌دهد که با دخترش جریره ازدواج کند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۹۳/۳). هندی‌ها بر طبق سنّت و نظامات کهنی که داشتند برای خود حقوق، تکالیف و محدودیت‌های خاصی قائل بودند.

«بکارت طولانی مایه ننگ بود. ازدواج به میل افراد و بر اساس عشق آتشین صورت نمی‌گرفت، بلکه مقدمات ازدواج خیلی پیش از آنکه تب جنسی طغیان کند، با حزم و احتیاط به وسیله والدین فراهم می‌شد. در هند یک دختر دوازده ساله به اندازه یک دختر ۱۵ ساله آمریکایی رسیدگی دارد.» (راوندی، ج ۳۲۳: ۱).

بر اساس اعتقادات هندویسم زنان خلق شده‌اند که وظیفه مادری را به عهده بگیرند و دختر را باید به محض رسیدن به سنّ مناسب ازدواج، به خانه بخت فرستاد.

اگر پدر یا قیّم دختری که به سن ازدواج رسیده تا سه سال از این مقطع، او را به خانه بخت نفر ستد گناه بزرگی مرتکب شده است. و در همین حال اگر والدین دختر را در این مدت به خانه بخت نفر ستد، دختر آزاد است که زوج را به دلخواه انتخاب کرده و با او ازدواج کند. (توسّلی، ۱۱۸: ۱۳۹۴).

۴-۱-۶. پاکدامنی، خرد و زیبایی ویژگی زن مطلوب

از جمله خصوصیات که یک زن مطلوب و اصیل باید از آن برخوردار می‌بود، تا شایسته همسری و ازدواج باشد نژادگی، پاکدامنی، خردمندی و زیبایی است. در زاد اسپرم بند ۱۸ در مورد گزینش زن خوب آمده است، هنگامی که پدر زرتشت برای او زن خواست، زرتشت خطاب به زن گفت: «باید روی خود به من بنمایی، برای اینکه چهره و رخساره و رفتار او را ببیند ۱. این که چهره او دلپسند است یا ۲. زن از او روی برگردانید ۳. زرتشت گفت کسی که روی از من بازگیرد مرا احترام نورد.» (محصل، ۳۰: ۱۳۶۶).

اهمیت این مسائل به روشنی نشان می‌دهد که خانواده و جایگاه آن تا چه اندازه حائز اهمیت است. فریدون به جندل می‌گوید که بر گرد گرد جهان برو و سه خواهر از یک پدر و مادر، که پری چهره، پاکدامن و خسروگهر هستند را برای فرزندانم پیدا کن (خالقی مطلق ۱۳۸۶: ۸۲/۱). پیران فرنگیس را شایسته ازدواج با سیاوش می‌بیند و به او می‌گوید، که در او زیارویی و خردمندی و دانش را می‌بیند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۹۵/۳).

آنچه در رامایانا آورده شده تنها مجلس بزمی است که افتخار داماد گرفته شده و دیگر قوانین و چارچوبی برای آن تنظیم نشده است. البته بعد از ازدواج رام با سیتا، شهریار داشاراتا، رام را به عنوان داماد و جانشین خود تعیین می‌کند.

سیتا را به رامچندر (راما) سپرد و گفت: من خلاصه پنج عنصم، بر عصمت سیتا، گواه هستم، هیچ معصیت از او به وجود نیامده، دامن عصمت او از غبار معصیت پاک و مبرا است. (رامایانا، ۱۳۷۹: ۴۱).

۵-۱-۶. عهد و پیمان بستن

از دیگر آداب زناشویی و ازدواج، عهد و پیمان بستن و برگزاری مراسم عقد هنگام ازدواج بود. این آئین از مختصه‌های ازدواج با دوام و دائمی است. هنگام ازدواج رستم و تهمینه و زال و رودابه، عقدی به رسم و آیین و کیش برگزار می‌کنند^۳ (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۳۳/۱). در ازدواج سودابه و کاوس، کاوس شاه انجمنی از بخردان و موبدان می‌سازد. چون سودابه را سزاور جفت شدن با خویش دید، پیمان و عهدی بر آیین خود برگزار می‌کنند.

سزا دید سودابه را جفت خویش بیستند عهدی بر آیین و کیش
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۳۴/۲)

عهد و پیمان گرفتن بین دختر و پسر قبل از ازدواج هم مرسوم بود. وقتی سیندخت از دلدادگی زال و رودابه آگاه می شود، رودابه به مادرش می گوید من و آن پهلوان دست به دست هم دادیم و پیمان بستیم (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۳۸۵/۱).
در هر دو اثر حماسی عهد و پیمان مشهود است با این تفاوت که در رامایانا تعریف متفاوتی از تعهد نشان داده شده که با شاهنامه بسیار متفاوت است.

۶-۱-۶. مشورت با موبدان

در امور ازدواج با موبدان و پیشوایان دینی مشورت می کردند^۴ (همان: ۲۳۳). قیصر هنگام ازدواج دخترش کتیون، سقف، بطریق و جائلقیان را فرا می خواند تا رأی زنی کنند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۴۵/۶) کاوس شاه انجمنی از موبدان و بخردان تشکیل می دهد تا اینکه این ازدواج را سزاوار و بایسته می بینند (همان: ۱۳۴).

۶-۱-۷. هدیه فرستادن

از دیگر تشریفات قبل از عروسی، فرستادن هدیه برای دختر قبل از برپایی جشن عروسی بود. زال هدیه ای شامل دینار و پنج دیبای زربفت به پرستندگان رودابه می دهد و برای او می فرستد (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۶۶/۱). وقتی سیاوش پیشنهاد ازدواج با فرنگیس را می پذیرد، پیران کلید گنج خانه را به گلشهر می سپارد و گلشهر هدایایی را مهیا می کند و برای فرنگیس می فرستد. هدایایی شامل زربفت و زبرجد، طوق و گوشوار و تاج پر از گوهر شاهوار (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۹۹/۳).

۶-۱-۸. جهیزیه دادن

دیگر رسوم عروسی دادن جهیزیه به دختر بود. عروسانی که ازدواج رسمی کرده اند جهیزیه هنگفتی دارند. جهیزیه هدیه خانواده عروس به خانواده پسر نبود، بلکه جزء دارایی عروس باقی می ماند. تعیین جهاز و چگونگی و مقدار آن در هنگام بلهبری رل مهمی را بازی می کرد. زیرا هنگامی که دختری شوهر می کرد، دیگر هیچ گونه سهمی به عنوان ارث از پدر خود و یا از کفیل او دریافت نمی کرد. از این رو لازم بود که هنگام زناشویی دختر حتی المقدور جهاز کامل و بزرگی به همراه خود ببرد» (بارتلمه، ۱۳۳۷: ۴۸).
در ازدواج زال و رودابه و ازدواج دختر شاه کابل و شغاد برگزاری این آیین و سنت را می بینیم^۵ (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲۳۳/۱). جهیزیه ای که شاه هاماوران به سودابه می دهد، شامل هزار اسب و استر و دینار و دیبا بود.

پراورد پس خسرو خسته دل	پرستنده سیصد عماری چهل
هزار استر و اسب و اشتر هزار	ز دیبا و دینار کردند بار

(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۳۳/۲)

جهیزیه‌ی عروس در سیاهه یا دفتری ثبت می‌شد. جهیزیه‌ی فرنگیس که بر منشوری از پرنیان ثبت کردند. منشور صد فرسنگ از سرزمین توران جزء جهیزیه فرنگیس بود که به شوهر او سپرده شد و مأمور آبادانی آن بود.

نوشتند منشور بر پرنیان همه پادشاهی به رسم کیان
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۰۱/۳)

پدر داماد، پشت قباله ازدواج اموالی را به نام عروس می‌کند. سام پس از دیدن رودابه، اموالی را به نام او می‌کند (همان: ۲۳۳).

۹-۱-۶. رونما دادن

پیش از آنکه عروس و داماد به ازدواج هم دربیایند، پدر داماد می‌توانست روی عروس را ببیند، اما نخست باید هدیه‌ای به او می‌داد که امروزه به آن رونما می‌گویند. وقتی سام می‌خواهد روی رودابه را ببیند سیندخت به او می‌گوید:

بخندید و سیندخت را سام گفت که رودابه را چند خواهی نهفت
بدو گفت سیندخت هدیه کجاست اگر دیدن آفتابت هواسست
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲۳۲/۱)

۱۰-۱-۶. بردن عروس به خانواده داماد

بعد از برپایی مراسم جشن و عروسی که معمولاً در خانواده عروس برگزار می‌شد، داماد عروسش را به خانه خود می‌برد (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱۰۰/۳). و همین‌طور خانواده عروس و مادر عروس هم به همراه داماد می‌رفتند. مادر عروس چند روز در خانه داماد می‌ماند. در ازدواج زال و رودابه، سیندخت و مهراب به همراه دخترشان سوی سیستان رفتند. سیندخت چند روز را نزد دخترش ماند و لشکریان را به کابل فرستاد.

چو سیندخت و مهراب و پیوند خویش سوی سیستان روی کردند پیش...
پس آنگاه سیندخت آنجا بماند خود و لشکرش سوی کابل برانند
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲۳۴/۳)

۲-۶. سکونت در سرزمین عروس

در برخی از روایات پهلوانی، طرح داستانی مکرری دیده می‌شود که بر طبق آن پهلوان در خارج از شهر و دیار خویش با دختری آشنا می‌شود و او را به زنی می‌گیرد اما پس از اقامتی بسیار کوتاه آن‌جا را ترک می‌کند و نشانه‌ای به هم‌سر خویش می‌دهد تا پس از زادن فرزند آن‌را بر گیسو یا دست (بازو، مچ، انگشت و ...) کودک ببندد. عروسانی که برای آن‌ها جشن ازدواج یا جشن هم‌سرگزینی گرفته شده، هم‌سر مردانی شده‌اند که برای ازدواج از رود مرزی گذشته و در کشور زنان زیسته‌اند، خصیصه مادرمکانی که در این نوع ازدواج‌ها دیده می‌شود. مانند ازدواج کتایون و گشتاسب. «در مهم‌ترین

داستان‌های عشقی و ازدواج‌های شاهنامه طرحی به دست می‌آید با نشانه‌هایی از خانواده زن سرور، مادرمکان و مادر نسب. در این داستان‌ها اغلب سخن از برخورد دو قوم و قبیله است و مردان ایرانی از قوم دشمن زن می‌گیرند. در اینجا نیز مانند دیگر داستان‌های شاهنامه، اغلب جنگ محور و مدار سخن قرار است و عشق و ازدواج به رغم دشمنی و نزاع سر می‌گیرد» (مزدآپور، ۱۳۸۳: ۲۷). عرو سانی هم که بعداً به ایران آمده‌اند در پناه گریز و یا اعمال زور به این امر مبادرت ورزیده‌اند. مانند فرنگیس که برای نجات کیخسرو به ایران می‌گریزد. در داستان‌های عاشقانه به شکل زیستن جریره دور از سیاوش، سکونت ته‌مینه نزد پدرش و جدا ماندن سهراب از او برای جستجوی پدر، و در داستان سودابه و منیژه به شکل محبوس شدن مرد در دیار زن نمودار می‌شود.

سکونت در سرزمین عروس برمی‌گردد به تبارخواهی مادر و تبار زن، در واقع یک زن به عنوان منشأ زاییدن انتخاب شده و این امر در داستان رامایانا بسامد کمتری دارد.

۳-۶. پیشگامی و آزادی دختر در عشق‌ورزی

مطابق بعضی گواهی‌های داستانی و حتی گاه گزارش‌های تاریخی، دختران به خواستگاری مردان می‌روند و بر آن‌ها اظهار عشق می‌کنند و آزادی و استقلال عمل آن‌ها تا حدی است که بدون آگاهی یا رضایت پدر و خانواده، شوی خویش را برمی‌گزینند و با او پیمان می‌بندد. تعیین همسر در آیین باستان از وظایف زنان بوده است. زنان از طریق آزمون‌های مختلف به انتخاب همسر می‌پرداختند. دختران حق انتخاب در ازدواج و شوهر داشتند. بنا بر آمان دین زرتشت چنان چه در یسنای ۵۳ قطعه ۳ آمده است پدر عروس می‌گوید: «توای پروچیست، توای جوان‌ترین دختر زرتشت، او زرتشت با پاک منشی و راستی و مزدا از برای تو، یاور دین جاماسب را برگزید. اکنون برو با خودت مشورت کن. آنگاه با اندیشه نیک، مقدس‌ترین کردار پادشایی را به جای آور» (حجازی، ۱۳۸۵: ۹۵). نمونه‌هایی در شاهنامه به روشنی نشان می‌دهد که در باب ازدواج، خواست دختر به کلی نادیده گرفته نمی‌شده است. شاه هاماوران بعد از پیشنهاد ازدواج از سوی کاوس، نزد سودابه می‌رود و می‌گوید اکنون رأی و هوای تو چیست!!

چه گویی تو اکنون هوای تو چیست بدین کار بیدار رأی تو چیست
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲ / ۱۳۳)

منیژه و ته‌مینه از جمله زنان شاهنامه هستند که خود هم سرشان را برمی‌گزینند و حتی در پیشنهاد ازدواج هم پیش‌قدم می‌شوند. ته‌مینه خود نیمه شب به خوابگاه رستم می‌آید و آرزوی همسری با او را می‌کند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۲ / ۱۷۴). حتی دختران این آزادی را داشتند که قبل از ازدواج روابط داشته باشند. بیژن و منیژه در شاهنامه قبل از پیوند و آگاه شدن افراسیاب در کاخ منیژه بودند و سه روز و سه شب در آن جا به سر بردند (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۵ / ۲۱). «در میان برخی از اقوام هند و اروپایی مرسوم بوده

است که زن و مرد همپایه که هر دو به طبقه جنگاوران تعلق داشتند، آزادانه و پنهانی با یکدیگر پیوند می‌بستند. در این زنا شویی که به شیوه پهلوانی است نیازی به دخالت پدر دختر و برگزاری مراسم دینی نبوده است» (کیا، ۱۳۷۱: ۷۷). از میان قصص شاهنامه پی می‌بریم که در ازدواج‌های شاهنامه عشق وجود دارد. اما آن‌چه مورد برانگیختن عشق می‌شود یکسان نیست. تهمینه به دلیل شنیدن آوازه هنرهای رستم به او دل باخته بود. در داستان زال و رودابه آمده است که پرستندگان رودابه از جانب بانوی خود مأمور شدند تا دل زال را به دام عشق رودابه بیندازند.

اگر دختری بدون رضایت ولی خود با مردی ازدواج کند، حقی به خانه پدر نداشته و باید در خانه شوهر به سر برد. دیگری گفته چنین عملی نسبت به دختر بی‌انصافی بوده و باید با داد با او رفتار کرد. پدر حق ندارد دختر را مجبور به ازدواج با مردی کند. (شهبازی، ۱۳۸۷: ۹۱).

سیتا نیز به وسیلهٔ راون که از دیوان بود دزدیده و به لنکا برده شد. راون تصمیم داشت با سیتا ازدواج کند، ولی سیتا بسیار به رام وفادار بود و از درخواست او سر باز زد (ملاً مسیح: ۲۴۴). در واقع در هر دو داستان، زنان حق انتخاب همسر را داشتند.

می‌کزی بوی او موسیقی شد از ن آن می‌کزی دل ساغر زندی
ندانم چون کشم ساغر من مس کزی آب دست ساقی رفتم از دست
(رامایانا)

۴-۶. آزمون ازدواج

از جمله آیین‌هایی که قبل از ازدواج از طرف خانواده دختر برگزار می‌شود، برگزاری مراسم آزمون داماد قبل از ازدواج بود. گرچه بقای نسل مهم‌ترین هدف از ازدواج بود اما مطمئناً تنها هدف نبوده است. باید خاطر نشان کرد که ازدواج از لحاظ جنسی، رابطه دو ستانه، کسب و کار و سیاست بسیار مهم بوده است. طبق اوستا دختران دم بخت از ایزدان مردی شایسته، جوان و خردمند تمناً می‌کنند. در گات‌ها سروده ۱۷ (وهیشتا ایشتی) پوروچیستا دختر زرتشت در پاسخ به امر ازدواج با جاماسب می‌گوید:

بی‌گمان او را به هم سری و برابری خود برمی‌گزینم. تا آن برای پدر و مادر و سرور خانواده و آبادگران سرافرازی به شمار آید. بشود که رو شنایی منش نیک به من برسد. زیرا زنی راستکار در میان مردم راستکار می‌باشم که خدای دانا به من دین بهی را برای همیشه ارزانی دارد. (جعفری، ۱۳۹۵، ۶۵).

اغلب به خاطر اهمیتی که برای برابری شأن و مقام، اصل و نسب و ثروت و دیگر ویژگی‌های اجتماعی قائل بودند، این آزمون‌ها برگزار می‌شد. در این آزمون ویژگی‌هایی

چون داشتن عدل و داد، دین پاک، خوب گفتاری، روان روشن، قدرت و دلیری و جنگ جویی سنجیده می‌شد. این آزمون‌ها برگزار می‌شد تا شخص مورد نظر ویژگی‌های مناسب اخلاقی و جسمانی برای ورود به یک طبقه‌ی اجتماعی را داشته باشد. این آزمون‌ها که ملازم و همراه با ازدواج دیده می‌شود، به شکل‌های مختلف صورت می‌گیرد. گاهی برگزاری این آزمون از طرف پدر دختر است از جمله شاه یمن در پاسخ به خواستگاری پسران فریدون به جندل می‌گوید، ابتدا باید این سه شاه تو را ببینم و خصوصیات اخلاقی آنها را بسنجم، که اهل عدل و داد هستند یا خیر.

ببینم کشان دل پر از داد هست   بزهارشان دست گیرم بدست
پس آنکه سه روشن جهان بین خویش   سپارم بدیشان به آیین خویش
(خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۳ / ۸۷)

تهمینه دلیل شیفتگی خود به رستم را شجاعت و دلوری او بیان می‌کند. به رستم می‌گوید تو آن پهلوانی هستی، که از دیو و شیر و نهنگ و پلنگ نمی‌ترسی. در شب تیره تنها به توران زمین می‌روی و به تنهایی هوا را با شمشیر خود گریان می‌کنی. (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۱ / ۱۷۵)

از روایات غیرایرانی در آزمون ازدواج می‌توان به مسابقه زه‌کشی اشاره کرد. مطابق شواهد داستانی شاید کهنترین و مهم‌ترین آزمون ارزیابی قدرت و توان خواستگار کمان‌کشی است که احتمالاً ریشه هند و اروپایی دارد. در این شیوه معمولاً کمان بزرگ و سنگینی که به فرمان پدر دختر ساخته شده و یا از بزرگان و یلان پیشین به یادگار مانده است به خواستگار داده می‌شود تا آن را زه کند و بکشد و موفقیت در این کار، شرط ازدواج او با دختر است. در رامایانای هندی هم آزمون ازدواج با سیتا، زه کردن یا شکستن کمان سترگ و مردری مها دیو است که غولان و پریان بسیاری از کشیدن آن درمانده‌اند. در این جا نیز رامچندر در مراسمی که به همین منظور برپا می‌شود، کمان را می‌کشد و جالب است که از فرط نیرو همچون گرشاسپ در شاهنامه است (رامایانا: ۱۳۲).

گونه‌ای از زناشویی به شیوه پهلوانی سایامورا یا گزینش به اختیار خود است. همان گونه که از این واژه برمی‌آید زن یا مرد در گزینش همسر اختیار تام دارد. این نوع ازدواج که در بین طبقات جنگجو در میان هندیان رایج است «سویم وره» نام دارد. شکلی از ازدواج که در آن یک رقابت خاص، فرد پیروز را مشخص خواهد کرد. و برنده بی‌چون و چرا دختر را به ازدواج خود در خواهد آورد و می‌توان آن را سویم وره رقابتی نامید. و گونه دیگر آن به این صورت است که در آن دختر از میان انجمنی از خواستگاران یکی را به دلخواه به شوهری خود برمی‌گزیند و می‌توان آن را سویم وره انتخابی نامید. سویم وره یک جشن بزرگی است که در آن بازیگران، رامشگران، رقاصندگان، مدیحه سرایان و کشتی‌گیران از نقاط مختلف برای شرکت در برنامه‌ها حاضر می‌شوند» (حسین

زاده، ۱۳۹۵: ۳). آزمون داما از جمله تشریفات و مراسمات قبل از ازدواج بود. جنگ در مراسم سونبر آزمون کمان کشیدن را برگزار می‌کند و رام در آن آزمون سربلند می‌شود و جنگ او را شایسته همسری دخترش می‌بیند (همان: ۸۰).

بعد از برگزاری مراسم آزمون و تأیید داماد، خانواده داماد نزد خانواده عروس، جهت برپایی جشن عروسی می‌آیند. راجه جسرت از شهر اوده به ترهت می‌آید (همان: ۸۲).

به من گشته است ما را جمله کارت	به دست توست ما را اختیار
که رام بر من بیدل ببخشای	ز تیرت ورنه گردم خشک بر جای
هر آنچه آید پسند رأی پیرت	به جان و دل شوم فرمان‌پذیرت
به پل بستن دلت گر نیست خشنود	سپه بی‌کشتی از من بگذران زود

(رامایانا: ۱۹۷)

۵-۶. برون مرز همسری

ازدواج شاه یا پهلوان با دخترانی بیرون از قبیله و کشور خویش اصطلاحاً قاعدهٔ برون مرز هم‌سری/ برون هم‌سری (Exogamy) نامیده می‌شود و علت آن با همان باور انتقال نسب و نژادگی از طریق زنان بوده است (ر.ک: فریزر، ۱۳۸۳: ۲۰۶).

تهمینه دخت شاه سمنگان و کتابیون دختر قیصر روم، هر دو جفت خود را از ایران بر می‌گزینند^۷ (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۶/۲۳). که گاهی عامل این ازدواج برون مرزی دلدادگی، یا مصلحت‌های سیاسی و یا کشش به سوی فرد همسنگ و همسان خود است. «با توجه به پیکرهای زنانه و نقش‌هایی که انتظار می‌رود از آن الهگانی در دوران پیش از ورود اقوام آریایی به این خطه باشد، شاید اقوام بومی در این سرزمین ساخت خانواده زن سرور و مادر نسب و مادر مکان داشته‌اند. در این صورت شاید هنگامی که ایرانیان پدر سالار با بومیان روبرو می‌شدند، یکی از راه‌های غلبه بر ساکنان مادرسالار این خطه ازدواج با شاهدختان بود» (مزدپور، ۱۳۸۳: ۲۷). در این صورت عروسان بیگانه شاهنامه از مادر رستم و دختران افراسیاب و مادر اسفندیار و... قهرمانان داستان‌های عشقی واقعی باید باشند و بنا بر سنن جامعه خویش وارثان حقیقی تاج و تخت و بنا بر سنن مهاجران غالب، واسطه مغتنم برای فرمانروایی همسران و پسران خویش. عشق و اجرای رام و سیتا همانند دیگر داستان‌های حماسی فارغ از هر گونه سختی نبوده است. در بیت‌های زیر می‌توان این عشق برون مرزی را مشاهده کرد که دلی سوخته و رنجور را به تصویر می‌کشد.

ز طفلی بازی من عشقبازی است	چنین عشقی که بازی شد مجازی است
جوانی گشت صرف باده و جام	شدم پامال ناز هر گل اندام
به پیری خوش ندارم ناز مخلوق	نخواهم عاشقی را جز تو معشوق

۳. نتیجه گیری

یافته های پژوهش نشان می دهد در شاهنامه و در فرهنگ ایران ازدواج با رسومات و تشریفات بیشتری همراه است و هر کدام فلسفه وجودی خاص خود را دارد. این مسئله بیانگر اهمیت و ارزش نهاد خانواده در بین مردم ایران است. به همین دلیل انتخاب همسر در چارچوب طبقه اجتماعی صورت می گرفت. بر این اساس هر کس ناگزیر بود همسرش را از میان طبقه خود انتخاب کند. و بر همین مبنا در فرهنگ هند و ایران آزمودن داماد قبل از ازدواج صورت می گرفت، اغلب به خاطر اهمیتی که برای برابری شأن و مقام، اصل و نسب و ثروت و دیگر ویژگی های اجتماعی قائل بودند، این آزمون ها برگزار می شد تا شخص مورد نظر ویژگی های مناسب اخلاقی و جسمانی برای ورود به یک طبقه اجتماعی را داشته باشد. و همچنین برگزاری مراسم انتخاب همسر از سوی پدر دختر برگزار می شود. از جمله مراسمی که از سوی قیصر روم و جنک پدر سینتا برگزار می شود. دختران حق انتخاب در ازدواج دارند و با آنها مشورت می شود. مانند تهمینه که نیمه شب به بالین رستم رفت و از او فرزندی خواست. و یا برانگیختن واسطه برای جلب مرد که دایه و پرستنده و یا گوینده ای نا شناس این وظیفه را به عهده می گیرد. و یا با اغوا و غلبه به زور بر مردان. تهمینه در ازای همخوابگی با رستم شرطی را که به جا خواهد آورد، باز دادن اسب رستم است و یا منیژه که بیژن را بیهوش کرد و او را با خود به قصر برد. ولی در ازدواج های دائمی این حق یا تحت الشعاع اراده پدر قرار می گیرد و یا محدود است. که در آن اجازه ازدواج یکی به شکل تقاضای ازدواج از سوی خاندان دختر و یکی به شکل تقاضا از سوی مرد در آن دیده می شود. در ازدواج زال و رودابه، سیندخت مادر دختر از سام پدر خواست تا با این پیوند موافقت کند. ازدواج کتایون و گشتاسب نوعی سویم وره رقابتی است. در حقیقت سویم وره پیش از آن که نماد آزادی زنان طبقه اشراف باشد، وسیله ای در دست طبقه جنگجو برای تحکیم پیوندهای طبقاتی و سیاسی است. ازدواج با سرزمین بیگانه میان ایرانیان مر سوم بود. ازدواج با افرادی خارج از گروه اجتماعی فرصتی را فراهم می کند تا شبکه های اجتماعی گسترش یابد و درگیری بین گروه ها کمتر و اتحاد آنها بیشتر شود. که گاهی عامل این ازدواج برون مرزی دل دادگی، یا مصلحت های سیاسی و یا کشش به سوی فرد همسنگ و همسان خود است. از آنجایی که در ایران باستان ویژگی های تخمه ای و نژادی از طریق خون مرد منتقل می شود، می توان بر آن بود که علت رویکرد حماسه ملی ایران به پیوندهای برون هم سری نشان دادن نوعی تسلط از سوی ایران بر سایر ملت ها است. به همین سبب است که در شاهنامه هیچگاه دختر ایرانی با

مردی انیرانی ازدواج نمی‌کند. دارا بودن ویژگی‌هایی چون پاک‌دامنی و نژاد و حیا و شرم زن و پوشیدگی و... برای زن مناسب و شایسته ازدواج، در هر دو فرهنگ مهم است. برای زنان هم شجاعت، دلیری و اصالت تبار و نژاد مرد برای ازدواج مهم است. این ویژگی را در هر دو حماسه می‌بینیم. که این موضوع به روشنی نشان می‌دهد، که به ازدواج و خانواده به عنوان یک نهاد فرهنگی و ارزشی نگریسته می‌شود که اخلاقیات سنگ بنای آن است. در رامایانا ازدواج بیشتر با انجام فرایض دینی و مذهبی همراه است. چون معتقدند که ازدواج امری مقدس است که با انجام آن نظام اجتماعی و خانواده قوام می‌یابد و اخلاق جامعه رو به تعالی می‌رود. صمیمانه‌ترین جمعی که یک هندو به آن تعلق دارد خانواده است. عمدتاً در درون خانواده است که درمه و قوانین اخلاقی و دینی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. چه در جریان طبیعی رشد و بالندگی از طریق عرف و سرمشق‌ها و چه به وسیله داستان‌ها و اسطوره‌ها که بسیار اخلاقی‌اند. و در خود آرمانی‌ترین روابط و وضعیت را شکل می‌دهند و یا به وسیله کتاب مقدس و احکام. نظام اخلاقی خانوادگی هندو بسیار مستحکم است به طوری که ساختار قدرت و نقش‌ها و مسئولیت هر کدام از وابستگان معمولاً وفادارانه است.

بن‌مایه‌ها و اساس اولیه ازدواج در شاهنامه و رامایانا دارای وجوه مشترک و متفاوتی است که در میان آن برون مرز همسری و آزمون ازدواج دارای اشتراکات فراوانی در این دو فرهنگ است. هر دو فرهنگ تلاش داشته‌اند تا هدف از سفرهای پهلوانان خود را توجیه کنند و از جانب دیگر بر انتخاب همسر توسط زن اصرار داشته‌اند.

پی نوشت

۱. ش، ج ۱، ص ۱۶۱ و ش، ج ۱، ص ۱۸۵
۲. ش، ج ۶، ص ۱۲۰
۳. ش، ج ۲، ص ۱۷۶ و ش، ج ۳، ص ۱۰۰
۴. ش، ج ۱، ص ۸۹
۵. ش، ج ۶، ص ۳۲۵
۶. ش، ج ۳، ص ۱۰۰ و ش، ج ۱، ص ۲۳۲ و ش، ج ۲، ص ۱۳۵
۷. ش، ج ۶، ص ۲۳

فهرست منابع

- بارتمه، کریستین، (۱۳۳۷)، زن در حقوق ساسانی، ترجمه ناصرالدین صاحب الزمانی، چاپ ۱، تهران: موسسه مطبوعاتی عطایی.

- بهار، مهرداد، (۱۳۷۵)، پژوهشی در اساطیر ایران، چاپ ۱، تهران: نشر آگاه.
- پانی پتی، ملأ مسیح، (۲۰۰۹)، رامایانا، به اهتمام دکتر سید عبدالحمید ضیایی و پرفسور سید محمد یونس جعفری، چاپ ۱، دهلی نو: آلفا آرت.
- توسّلی، محمد مهدی، (۱۳۹۴)، تحولات شبه قاره هند، چاپ اول، قم: انتشارات بین المللی المصطفی (ع).
- توّسلی، محمد مهدی، (۱۳۹۷)، «بررسی مردم شناختی آیین‌های ازدواج در ایران و هند»، ۲ فصلنامه مطالعات شبه قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان، سال ۱۰، ش ۲۴، ص ۱۲۸-۱۰۹.
- جعفری، علی اکبر، (۱۳۹۵)، ستوت یسن، چاپ ۱، تهران: فروهر.
- حجازی، بنفشه، (۱۳۸۵)، بررسی جایگاه زن از عهد باستان تا پایان دوره ساسانیان، چاپ ۱، تهران: قصیده سرا.
- حسین زاده، بهاره، (۱۳۹۵)، «سویم وره رسم ازدواج طبقه جنگجوی هند و اروپایی»، نشریه پژوهش‌های ایران‌شناسی، سال ۶، شماره ۳، ص ۳-۴.
- حیدری، نگین، (۱۳۹۳)، «بررسی تطبیقی شخصیت سودابه در شاهنامه فردوسی و لیدی مکبث در مکبث شکسپیر»، فصلنامه زن و فرهنگ، سال ۵، ش ۲۰، صص ۲۳-۴۰.
- خالقی مطلق، جلال (۱۳۸۶)، شاهنامه، ج ۷ و ۸، چاپ اول، تهران: ناشر مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی
-
- دشتی، نصرالله، رضائی، مهدی، (۱۳۹۸)، «بررسی ساختار پیمان‌ها در آثار حماسی و پیوند آن با باورهای اسطوره‌ای و دینی»، پژوهشنامه ادب حماسی، دوره ۱۵، ش ۱، صص ۱۴۷-۱۱۹.
- دلاوری، پشنگ و همکاران، (۱۴۰۱)، «ردیابی فرهنگ دخالت و نقش آن‌ها در ازدواج فرزندان در شاهنامه فردوسی»، پژوهشنامه ادب حماسی، دوره ۱۸، ش ۱، صص ۱۷۵-۱۵۱.
- دورانت، ویل، (۱۳۴۱)، تاریخ تمدن، ترجمه احمد آرام، ج ۱، تهران: اقبال.
- راوندی، مرتضی، تاریخ اجتماعی ایران، نشر دیجیتال مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان، بی تا.
- شوالیه، ژان؛ گربران، آلن، (۱۳۸۵)، فرهنگ نمادها، ترجمه سودابه فضائی، ج ۱ و ج ۲، تهران: جیحون.
- شهزادی، رستم، (۱۳۸۷)، ماتیکان ۱۰۰۰ داتستان، چاپ ۳، تهران: فروهر.
- صادقی، معصومه، (۱۳۹۸)، «تحلیل سیر شخصیت قهرمان در ۱ داستان عاشقانه-قهرمانی از منظر نقد روانشناختی (بر مبنای مطالعه موردی داستان بیژن و منیژه)»، پژوهشنامه ادب حماسی، دوره ۱۵، ش ۲، صص ۲۲۰-۱۹۵.
- فریزر، جیمز جرج، (۱۳۸۳)، شاخه زرین (پژوهشی در جادو و دین)، ترجمه کاظم فیروزمند، تهران: آگاه.
- کیا، خجسته، (۱۳۷۱)، سخنان سزاوار زنان در شاهنامه پهلوانی، چاپ اول، تهران: فاخته.
- گروه، رنه، (۱۳۴۶)، تمدن ایرانی، ترجمه عیسی بهنام، چاپ ۱، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- محصل، محمدتقی، (۱۳۶۶)، گزیده‌های زاد/اسپریم، چاپ ۱، تهران: موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- مختاریان، بهار، (۱۳۸۷)، «موی بریدن در سوگواری»، نامه فرهنگستان، سال ۱۰، شماره ۴، ص ۵۵-۵۰.
- مزدپور، کتایون، (۱۳۸۳)، داغ گل سرخ و ۱۴ گفتار دیگر درباره اسطوره، چاپ اول، تهران: اساطیر.
- ویرژیل، پولوس، (۱۳۶۹)، آنه/اید، ترجمه میر جلال الدین کزازی، چاپ اول، تهران: نشر مرکز.

- هینلز، جان، (۱۳۶۸)، *شناخت اساطیر ایران*، ترجمه ژاله آموزگار و احمد تفضّلی، چاپ ۱، بابل: چشمه.

- **Bartholmeh**, Christian, (1337), *Women in Sasanian Law*, translated by Naseruddin Sahib al-Zamani, first edition, Tehran: Atai Press Institute.
- **Bahar**, Mehrdad, (1375), *A Research in Iranian Mythology*, first edition, Tehran: Aghah Publishing.
- **Pani Patti**, Mulla Masih, (2009), *Ramayana*, edited by Dr. Syed Abdul Hameed Ziyai and Professor Syed Muhammad Yunus Jafari, first edition, New Delhi: Alpha Art. Tossali,
- **Mohammad Mahdi**, (2014), *Changes in the Indian Subcontinent*, first edition, Qom: Al-Mustafa International Publications.
- **Taussali**, Mohammad Mahdi, (2017), "Anthropological study of marriage rituals in Iran and India", *Sistan and Baluchistan University Subcontinent Studies Quarterly*, 10th year, 24th issue, pp. 109-128.
- **Jafari**, Ali Akbar, (1395), *Sotot Yasan*, first edition, Tehran: Forohar.
- **Hijazi**, Banafsheh, (2006), investigation of the status of women from ancient times to the end of the Sassanid period, first edition, Tehran: Qaseida Sera. -- Hosseinzadeh, Bahareh, Swaim and the custom of marriage between the Indo-European warrior class, *Iranology Research Journal*, Year 6, Number 3, Fall and Winter 2015, pp. 3-4.
- **Heydari**, Negin, (2013), a comparative study of the character of Sudaba in Ferdowsi's *Shahnameh* and Lady Macbeth in Shakespeare's *Macbeth*, *Women and Culture Quarterly*, Year 5, Vol. 20, pp. 23-40.
- **Durant**, Will, (1341), *History of Civilization*, translated by Ahmad Aram, Vol. 1, Tehran: Iqbal, Ravandi, Morteza, social history of Iran, digital publication of Qaemieh computer research center, Isfahan,
- **B. Knight**, Jean; Garbaran, Alan, (2006), *The Culture of Symbols*, translated by Sudaba Fadaeli, Vol. 1 and Vol. 6, Tehran: Jihoon.
- **Shahzadi**, Rostam, (1387), *Matikan Hazar Datestan*, third edition, Tehran: Forohar. Ferdowsi, Abulqasem, (1960), *Shahnameh*, under the supervision of Y.A. Bertels, Moscow Press: Oriental Literature Publishing House.
- **Frazer**, James George, (2013), *Shakheh Zarin (Research on Magic and Religion)*, translated by Kazem Firouzmand, Tehran: Aghaz.
- **Kia, Khajasteh**, (1371), *women's worthy words in Shahnameh Pahlavani*, first edition, Tehran: Fakhte.
- **Grosse, Rene**, (1346), *Iranian Civilization*, translated by Isa Behnam, first edition, Tehran: Book Translation and Publishing Company.
- **Mohsal, Mohammad Taqi**, (2016), *Selections from Zad Sperm*, first edition, Tehran: Institute of Cultural Studies and Research.
- **Mukhtarian**, Bahar, (2007), "Cutting hair in mourning", *Farhangistan Letter*, 10th year, 4th issue, pp.55-50.
- **Mazdapour**, Ketayoun, (1383), *Dagh Gol Soreh and fourteen other sayings about myth*, first edition, Tehran, Asatir
- **Virgil**, Paulus, (1369), *Aneid*, translated by Mir Jalal al-Din Kazzazi, first edition, Tehran: Central Publishing.
- **Hinels**, John, (1368), *Knowledge of Iranian Mythology*, translated by Jale Amoozgar and Ahmad Tafzali, first edition, Babol: Cheshme.

- Delavari**, Peshang et al., (1401), tracing the culture of involvement and their role in the marriage of children in Ferdowsi's Shahnameh, Adab Hamasi Research Journal, Volume 18, Volume 1, pp. 151-175.
- **Ferdowsi**, Abulqasem (1386). Shahnameh, by the effort of Jalal Khaleghi Mutalaq, vol. 7 and 8, first edition, Tehran: publisher of the center of Islamic encyclopedia
- **Sadeghi**, Masoumeh, (2018), Analyzing the hero's character in a romantic-heroic story from the point of view of psychological criticism (based on a case study of the story of Bijan and Manijeh), Adab Hamasi Research Journal, Volume 15, Vol. 2, pp. 195-220.
- **Dashti**, Nasrallah, Rezaei, Mehdi, (2018), Examining the structure of contracts in epic works and its connection with mythological and religious beliefs, Research Journal of Epic Literature, Volume 15, Volume 1, pp. 119-147.

The study of marriage ritual in two world epics, Shahnameh and Ramayana

Abstract

Marriage is one of the controversial topics in epic works of the world. Marriage in epic works has a happy and sometimes sad ending that causes rebellion, war and bloodshed, the destruction of kings. Marriage is the cornerstone of any society, which is rooted in human nature and provides psychological, emotional, social and moral needs of man, and at the same time, it is a cultural phenomenon that has a special color for every nation. The present research has investigated the themes and rituals of marriage in Shahnameh and Ramayana with a descriptive-analytical approach and a comparative reading in the American way. Considering the importance of the results of myths and epics in today's world and the transmission of customs and culture of any society, the necessity of this research was felt. And the freedom of a girl in marriage and abroad is a wife's. In the Shahnameh, the frequency of overseas wives is more evident than in the Ramayana, which has caused the warriors to travel and search. In fact, the marriage ritual in Iran includes various rituals, depending on whether it is temporary or permanent. And in the culture of Indian people, it is mostly associated with religious practices. In general, the foundations and the basic basis of marriage in Shahnameh and Ramayana have common and different aspects, among which the boundary of marriage and the test of marriage have many commonalities in these two cultures. Both cultures have tried to justify the purpose of their warriors' journeys, and on the other hand, they have insisted on the choice of a wife by women.

Keywords: marriage, marriage test, culture, Shahnameh, Ramayana